

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 728.83(497.4Smlednik)
929.5Lazarini

Prejeto: 11. 6. 2012

Franci Lazarini

dr., asistent, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana;
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška 160, SI-2000 Maribor
E-pošta: lazarini@zrc-sazu.si

Dvorec Smlednik in njegovi prebivalci v 20. in 21. stoletju

IZVLEČEK

Prispevek obravnava zgodovino dvorca Smlednik, pomembnega baročnega spomenika, v 20. in na začetku 21. stoletja. Osredotoča se zlasti na življenje njegovih lastnikov, baronov Lazarini, v času pred drugo svetovno vojno, na tragične dogodke med vojno in usodo dvorca po letu 1945, ko je sprva služil kot dom za vojne sirote, nato pa je v njem deloval vzgojni zavod. Eden od poudarkov članka je tudi odnos vsakokratnih lastnikov do grajske stavbe, zato so v zaključnem delu predstavljena konservatorska in restavratorska dela, ki so bila v dvorcu izvedena po letu 1990, ko je stavba zopet postala last rodbine Lazarini.

KLJUČNE BESEDE

grajske stavbe, plemiške rodbine, dvorec Smlednik, baroni Lazarini, 20. stoletje, 21. stoletje

ABSTRACT

THE SMLEDNIK MANSION AND ITS INHABITANTS IN THE 20TH AND 21ST CENTURIES

The article discusses the history of Smlednik mansion, an important Baroque monument, in the 20th and at the beginning of the 21st centuries. The main focus is on the life of its owners, the Barons Lazarini, in the years before the Second World War, on the tragic events that took place during the war, and on the destiny of the mansion after 1945, when it first served as a home for war orphans and later on as a reformatory. Since one of the emphases is also on the relationship of every respective owner towards the building, the concluding part of the article presents the restoration works carried out in the mansion after 1990, when the building was returned to the possession of the Lazarini family.

KEY WORDS

mansions, noble families, Smlednik mansion, Barons Lazarini, 20th century, 21st century

Začetki smledniškega dvorca segajo v 17. stoletje, kdaj natančno je bil opuščen mogočni srednjeveški grad Smlednik na hribu nad istoimensko vasjo in sezidan dvorec v sosednji vasi Valburga, pa je zaenkrat še odprto vprašanje. Zagotovo je bilo to po letu 1626, saj tega leta sestavljeni urbar v Valburgi omenja le pristavo, in pred letom 1679, ko je dvorec upodobljen v Valvasorjevi *Topografiji vojvodine Kranjske*. Domneva Vladimirja Levca, da je dvorec pozidal nekdanji kancler cesarja Ferdinanda II., Janez Krstnik Verda grof Verdenberg, ki je bil lastnik smledniškega gospostva v letih 1635–1648, je sicer verjetna in nedvomno zanimiva, a ni arhivsko dokazana. Leta 1689 je dvorec postal last rodbine pl. Pernburg, katere predstavniki so ob podelitvi baronskega naziva (1698) dobili priimek baroni Smledniški (Freiherren von Flödnig). Najbolj znani član rodbine Smledniških je zagotovo Franc Jožef, lastnik posesti od leta 1762, ki je precej spremenil podobo dvorca. Prvotno, po vsej verjetnosti štirikotno grajsko stavbo je razširil s stranskima kriloma, s čimer je objekt dobil današnji obseg (izjema so le hodniki na dvoriščni strani kril, ki so bili dozidani v sredini 19. stoletja), poskrbel je za kakovostne poslikave ter parkovno ureditev. Vendar pa so umetnostne ambicije presegale finančne zmožnosti barona Smledniškega (precej dolgov mu je zapustil že njegov oče), zato je bilo zelo zadovol-

ženo gospostvo leta 1783 sekvestirano, leta 1792 pa je prišlo v stečaj, zaradi česar ga je bil lastnik prisiljen prodati. Dvorec in posestvo z vso stečajno maso je 30. novembra 1795 kupil Franc Ksaver Ignac baron Lazarini.¹

Rodbina Lazarini (pisano z enojnim z!) je beneškega izvora. Prvi predstavnik družine, sin beneškega zlatarja ter doktor civilnega in kanonskega prava s padovanske univerze, Francesco Lazarini (1620–1678), se je v štiridesetih letih 17. stoletja preselil na Kranjsko. Leta 1648 se je poročil s Heleno baronico Fini († 1692), vdovo lastnika dvorca Orehek blizu Postojne Andreja Hallerja pl. Hallersteina. Leta 1670 je Helena od brata Girolama kupila gospostvo Jablanica, hkrati pa od njega dobila v dar tudi gospostvo Gotnik (obe posesti se nahajata v dolini reke Reke, blizu današnje Ilirske Bistrice). Francescov in Helenin sin Vincenc Lazarini (1654–1698) je bil 6. junija 1687 sprejet v kranjske deželne stanove in takrat se rodbina prvič omenja kot plemenita. Leta 1719 sta si Vincencova sinova Franc Peter (1687–1752) in Adam Daniel (1696–1760) razdelila posest, s čimer se je rodbina razcepila na jablaniško in gotniško vejo. Predstavniki slednje so 1. avgusta 1771 od cesarice Marije Terezije dobili baronski naziv (njihovi sorodniki iz jablaniške veje so to čast dosegli že 10. novembra 1770). V noči z 21. na 22. marec 1794 je dvorec Gotnik

Dvorec Smlednik, razglednica, poslana leta 1933 (zasebni arhiv avtorja).

¹ O zgodovini in arhitekturi smledniškega dvorca: Levec, *Schloss und Herrschaft*, str. 36–60; Prelovšek, Ljubljanski baročni arhitekt, str. 122; Reisp, *Grad Smlednik*, str. 20–31;

Stopar, *Grajske stavbe*, str. 76–92; Prelovšek, Smlednik, str. 85; Lazarini, Arhitekturni in zgodovinski oris, str. 79–88; Šumi, Krečič, Smlednik, dvorec, str. 210–211.

zgorel. Franc Ksaver Ignac baron Lazarini (1765–1832), od leta 1792 lastnik gotniškega gospostva, se je odločil za dokaj nenavadno potezo – Gotnik je prodal očetu Ignacu (1729–1811), s kupnino ter z dediščino po stricu Juriju Ludviku baronu Lazariniju (1727–1795), dekanu v Krškem (s sedežem v Leskovcu) in častnem kanoniku, pa kupil dvorec in posestvo Smlednik. Ta dogodek predstavlja začetek smledniške veje baronov Lazarini, v lasti katerih je dvorec Smlednik, z izjemo povojnega obdobja, ostal vse do današnjih dni. S porokami z najrazličnejšimi pomembnimi kranjskimi in štajerskimi plemiškimi družinami (Stürgkh, Schmidburg, Brandis, Ursini-Blagaj itd.) so »smledniški Lazariniji« hitro pridobili pomembno mesto v družbi.² V zgodovino se niso vpisali le kot lastniki različnih posestev (poleg Smlednika so imeli krajše ali daljše obdobje v lasti tudi gospostva Repnje in Rocenj na Kranjskem, Podsreda na Štajerskem ter hišo na Gosposki ulici v Ljubljani in vilo na Bledu), temveč tudi kot pomembni državni uradniki in častniki (predvsem v kopenski vojski), med dekleti pa je bilo več redovnic.³

Zgodovina smledniškega dvorca v 20. in 21. stoletju, enem najturbulentnejših obdobjev v človeški zgodovini, je seveda tesno povezana z življenjem baronov Lazarini in jo lahko razdelimo na tri obdobja.

Zadnji razcvet smledniškega dvorca

Pomembno prelomnico prvega obdobja, ki obsega čas do druge svetovne vojne, pomeni leto 1914, ne le zaradi začetka prve svetovne vojne, v kateri je razpadla habsburška monarhija, kar je v življenje kranjskega plemstva prineslo precejšnje spremembe, temveč tudi zaradi menjave lastništva smledniškega dvorca in posesti. 9. maja 1914 je umrl Henrik baron Lazarini (1842–1914), ki je bil lastnik posestva od leta 1860, ko ga je, osemnajstleten, podedoval po očetu Francu Ksaverju Feliksu (1802–1860). Čeprav se iz ohranjenih dokumentov in pričevanj sodobnikov zdi, da je Henrik s soprogo Katarino (Kati), rojeno Hočevnar (1836–1905), ter svojimi šestimi otroki živel dokaj umirjeno življenje, pa se je ves čas otepal s precejšnjimi finančnimi težavami, ki so bile v pretežni meri posledica zemljiške odveze iz leta 1848, svoje pa je zagotovo prispevala tudi sanacija smledniškega dvorca in hiše v Ljubljani po potresu leta 1895. Dodatno je k slabemu stanju prispeval tudi najmlajši sin Gottfried,

ki je v oficirski šoli veliko kvartal in s tem očetu naredil obilo dolgov.⁴

Po Henrikovi smrti bi moral posestvo skladno s tradicijo prevzeti najstarejši sin Franc Ksaver (1873–1928), vendar se je ta odločil drugače. Franc je bil po poklicu pravnik, diplomiral je na Univerzi v Innsbrucku in vse do upokojitve opravljal najrazličnejše visoke uradniške službe, med drugim je bil okrajni komisar v Krškem in kasneje v Kamniku ter vrsto let sekretar pri Deželni vladi za Kranjsko v Ljubljani. Leta 1906 se je poročil z Leopoldino (Poldi) Gregorič (1887–1970), dedinjo velikega posestva v okolici Krškega.⁵ Franc je v novih časih izbral drugačno življenje kot njegovi predniki in raje ostal v državni službi. Dediščini se je odpovedal in posestvo prepustil mlajšemu bratu Henriku (1874–1950), ki se je dobro leto pred očetovo smrtjo poročil z Gerto Kosler (1892–1941) iz Ortneka na Dolenjskem.⁶ S finančno pomočjo Koslerjev, ki so bili v začetku 20. stoletja ena najbogatejših družin na Kranjskem, je novemu lastniku uspelo sanirati slabo gospodarsko stanje svoje posesti.⁷

Prva leta po prvi svetovni vojni so bila za lastnika in prebivalce smledniškega dvorca zelo težka. Poleg podedovanih dolgov in delne agrarne reforme je v življenju v dvorcu prišlo še do nekaterih sprememb. Zelo nizke pokojnine, ki so jih nekdanji avstro-ogrske častniki prejeli v Kraljevini SHS, so Henrikova mlajša brata Piusa (1875–1947) in Gottfrieda (1878–1943) prisilile, da sta se vrnila v Smlednik.⁸ Gottfried je skupaj z ženo Antonijo (Toni), rojeno Sitar (1890–1962), živel v upravnem poslopju ob dvorcu (t. i. novem gradu), tam je živel tudi njegova sestra Marija (Mici), poročena (in ločena) Noč (1876–1971),⁹ medtem ko je Pius, ki je bolehal za trombozo ožilja (po vsej verjetnosti posledica napada z iperitom v bitki pri Verdunu; v predvojnih letih so mu zato morali amputirati nogo, tik pred smrtjo pa še drugo), živel v samem dvorcu.¹⁰ Zagotovo je

² Poroke s pomembnimi rodbinami (npr. Lichtenberg, Apfaltrer, Juritsch) so bile za družino Lazarini značilne tudi že v času bivanja v dolini Reke.

³ Temeljna študija o rodbini Lazarini, vse od njenega prihoda na Kranjsko do sredine osemdesetih let 20. stoletja: Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*. Tiskana izdaja rokopisa je v pripravi.

⁴ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 226, 235; ustni vir: Katja Zorc Kobi, sorodnica (pranečakinja v drugem kolenu) Gerte Lazarini, roj. Kosler, april 2011 (zapis izjave hrani družina Lazarini).

⁵ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 253–254, 259–261.

⁶ Prav tam, str. 220, 260.

⁷ O rodbini Kosler (tudi Kozler): Pirjevec, Kozler, str. 542–543; Granda, Vilhar, Kozler, str. 354. Po mnenju Katje Zorc Kobi je prav dejstvo, da je Henrik (s pomočjo Koslerjev) lahko investiral več denarja, kot bi ga Franc, botrovalo prvorojenčevi odločitvi, da prepusti posestvo bratu.

⁸ Ustni vir: Katja Zorc Kobi, april 2011.

⁹ Gottfried in Mici sta med prvo svetovno vojno kupila dvorec Šinkov Turn (med Skaručno in Mengšem), kamor sta se tudi preselila, a sta ga po nekaj letih prodala in se vrnila v Smlednik. Razlog za prodajo so bili po vsej verjetnosti nizki Gottfriedovi dohodki. Prim. Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 226.

¹⁰ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 222; ustni vir: Katja Zorc Kobi, april 2011.

Poroka Henrika barona Lazarinija in Gerte Kosler, Ljubljana, Cekinov grad, 1913. Zadnja vrsta: skrajno desno Pius; srednja vrsta: tretji z leve Franc (1873–1928), Marija (por. Noč), Leopoldina (roj. Gregorič), skrajno desno Gottfried; sprednja vrsta: Henrik (1842–1914), Gerta (roj. Kosler), Henrik (1874–1950); srednji otrok na tleh: Henrik (1906–1987) (zasebni arhiv avtorja).

sobivanje več bratov in sestra, ki so si bili poleg vsega tudi značajsko precej različni, v življenja smledniških graščakov prineslo nekaj novosti (tako pozitivnih kot negativnih). Da je bila finančna situacija v začetku dvajsetih let res slaba, nam kaže tudi podatka, da so za dodatni zaslužek oddajali turistom sobe v upravnem poslopju ob dvorcu, dodatna sredstva pa je v družinski proračun prispevala prodaja brisač, ki jih je na pletilni stroj pletla Mici, nekaj, kar bi si pri prejšnjih generacijah težko predstavljali.¹¹

Kmalu pa je, zlasti zaradi izjemno skrbnega gospodarjenja Gerte in Henrika, posestvo ne le izplavalo iz finančnih težav, temveč tudi doživelo obsežno modernizacijo, kar je še toliko pomembnejše ob upoštevanju dejstva, koliko plemiških rodbin je v istem obdobju propadlo, prodalo zemljišča in se odselilo v tujino.¹² V двореc sta bila napeljana elektrika in vodovod, Gerta pa je izpeljala tudi z današnjega stališča morda nenavadno, a nadvse prak-

tično menjavo zunanjih okenskih kril in polken (v zimskem času dvojna okna, v letnem le notranja okna in polkna; podobne menjave so že v baroku poznali pri nekaterih drugih grajskih stavbah). Posestvo je dobilo moderno kmetijsko mehanizacijo (kombajn, traktor), zgradili so silos in hleve, glavni vir dohodka pa je predstavljala prodaja lesa, saj zemljišča večinoma pokrivajo gozdovi.¹³ Zato se zdi dokaj nenavadno in neracionalno, da družina ni imela svoje žage, ampak je les žagala drugje.

Brez zadržkov lahko zapišemo, da je smledniško posestvo v tridesetih letih 20. stoletja doseglo enega od svojih vrhuncev. Prebivalci dvorca so živeli precej umirjeno življenje, v primerjavi z drugimi družinami podobnega ranga in finančnih zmožnosti ter načinom življenja svojih prednikov celo nekoliko dolgočasno, saj so se večinoma zadrževali na posesti, med redke zabave pa je sodil lov, tako v Smledniku kakor tudi na Koslerjevem posestvu Ortnek na Dolenskem.¹⁴ Na vprašanje, kakšen odnos so imeli tedanji prebivalci do dvorca, je težko odgovoriti. Šlo

¹¹ Ustni vir: Katja Zorc Kobi, april 2011.

¹² Več o odhajanju plemiških družin v tujino v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja ter o posledicah prodaje dvorcev za premično kulturno dediščino v članku Tine Košak v tej številki *Kronike*.

¹³ Ustni vir: Katja Zorc Kobi, april 2011. Prim. Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 220.

¹⁴ Ustni vir: Katja Zorc Kobi, april 2011.

Na sprehodu, nedatirano. Druga z leve Gerta, poleg Franc (1873–1928) in Leopoldina Lazarini (zasebni arhiv avtorja).

je za njihovo bivališče, zato so ga prilagodili novim razmeram (bivanju sta bila namenjena pritličje in prvo nadstropje, medtem ko so v drugem nadstropju uporabljali le osrednjo dvorano, v kateri je bila knjižnica),¹⁵ vendar pa so se pri tem (hote ali ne-hote) vselej ozirali na kulturno dediščino dvorca (zlasti bogate poslikave) in z adaptacijami niso posegali v stavbno tkivo in likovno dediščino objekta.

Vojne sirote in mladoletni prestopniki

V to umirjeno življenje je radikalno posegla druga svetovna vojna. V poslopje ob dvorcu se je naselila nemška vojaška posadka, podobno kot v marsikateri slovenski družini pa je tudi pri Lazarinijih prišlo do različnih pogledov na nastalo situacijo; medtem ko je Henrik ostal, kolikor je bilo mogoče, nevtralen, je Gottfried z navdušenjem sprejel prihod Nemcev (bolj zaradi razočaranja nad Kraljevino Jugoslavijo kot zaradi simpatij do nacizma), Pius, ki je bil že pred vojno sovražen do vsega nemškega, pa je materialno podpiral partizane, po nepotrjenih informacijah pa celo sodeloval z

Varnostno obveščevalno službo OF (VOS). Nemci so Henrika postavili za župana smledniške občine, kjer je skušal rešiti, kar se je rešiti dalo. Posredoval je za zaprte domačine, po njegovi zaslugi so bile iz Smlednika izseljene le tri osebe (župnik in oba učitelja), poleg tega pa je z lažjo, da gre za njegovo zasebno lastnino, celo preprečil, da bi iz župnijske cerkve odpeljali dragocene oltarne slike (delo slikarjev Leopolda Kupelwieserja in Josefa Tunnerja).¹⁶

Že kmalu po začetku okupacije, 20. avgusta 1941, se je zgodila prva v vrsti tragedij, ki so med vojno prizadele prebivalce smledniškega dvorca. Tega dne so borci kamniškega bataljona ob cesti Smlednik–Pirniče v zasedi čakali na avtobus nemških vojakov, ki so iz Kranja potovali proti Litiji. Mimo sta se slučajno pripeljala Henrik in Gerta, ki sta z avtomobilom peljala v Ljubljano bolnega otroka družinskih prijateljev, ljubljanskih odvetnikov Grossmannov. Partizani so pomotoma začeli streljati v avto in pri tem smrtno ranili Gerto, ki je še isti dan v ljubljanski bolnišnici umrla. Dne 22. avgusta 1941 so Nemci na mestu tragičnega dogodka ubili pet talcev, zapornikov iz begunjskega taborišča,¹⁷ čemur je Henrik odločno nasprotoval in se celo trudil to preprečiti.¹⁸

Tragični dogodek je precej spremenil dotedanje življenje smledniških graščakov. Vodenje gospodinjstva je prevzela Mici, ki pa je opravila precej slabše obvladala kot njena pokojna svakinja. Ker Henrik in Gerta nista imela potomcev, je Henrik, tudi (ali predvsem) zaradi prigovarjanja brata Gottfrieda, 19. maja 1943 posvojil sinova svojega starejšega brata Franca, Henrika (1906–1987), župana v Krškem, in Franca (1911–1943), upravnika škofijskih gozdov v Bohinju.¹⁹ Nova tragedija je družino doletela kmalu zatem, 27. decembra 1943, ko so pripadniki VOS-a ubili Henrikovega brata Gottfrieda in nečaka (»bodočega« dediča) Franca. Okoliščine dogodka niso docela razjasnjene. Gottfried in Franc sta se z vozom peljala iz Smlednika proti Kranju, ko sta padla v zasedo, postavljeno prav z namenom likvidacije Nemcem naklonjenega Gottfrieda. Franc, ki je v

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Rešitev Javnega tožilca za ljubljansko okrožje, št. K 79/45–7, 19. 9. 1945; Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 213, 220. Župnijska cerkev sv. Urha v Smledniku je bila po načrtih dunajskega arhitekta Karla Rösnerja zgrajena med letoma 1847 in 1849 (posvečena 1851). Precejšen del sredstev za gradnjo so prispevali baroni Lazarini, ki so tudi kupili kakovostno opremo (zlasti oltarne slike). Več o smledniški župnijski cerkvi: Lazarini, *Župnijska cerkev v Smledniku*, str. 109–117; Lazarini, *Oprema in poslikava župnijske cerkve*, str. 417–430.

¹⁷ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 220–221; Lazarini, *Spomini*, s. p.; Bertoncelj, *Spomin star sedemdeset let*, str. 20.

¹⁸ Rešitev Javnega tožilca za ljubljansko okrožje, št. K 79/45–7, 19. 9. 1945.

¹⁹ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 270; Lazarini, *Spomini*, s. p.

Družina Lazarini pred dvorcem Smlednik, velika noč 1942. Zadaj (z leve proti desni): Henrik (1906–1987), Pius, Franc (1911–1943); na sredini: Henrik (1874–1950), Leopoldina (roj. Gregorič), Ivanka (roj. Bajec), Franc (1940–1992), Gottfried, Antonija (roj. Sitar), Marija (por. Noč); spredaj: Marlene (por. Hilzensauer), Heinrich (zasebni arhiv avtorja).

Bohinju sodeloval s partizani, je bil po vsej verjetnosti ubit zato, da ne bi izdal imen stričevih atentatorjev.²⁰

Kljub nasvetu sorodnikov, naj zapustijo Smlednik in se preselijo v Avstrijo, so Lazariniji na svojem posestvu vztrajali do konca vojne. V prvih povojnih dneh so družino izselili iz dvorca in prepeljali v Ljubljano. Po nasvetu sorodnikov Koslerjev, pri katerih je po izgonu iz Smlednika živel, se je Henrik pritožil pri predsedniku Narodne vlade za Slovenijo Borisu Kidriču, ki ga je pred vojno spoznal prek Koslerjev. Na srečanju se je s Kidričem sprl in mu menda začel groziti, zaradi česar so ga nemudoma zaprli.²¹ Septembra 1945 so proti njemu priredili montirani proces, na katerem so ga obtoževali sodelovanja z okupatorjem (glavna priča je bil neki divji lovec, ki se je Henrik s krivim pričanjem maščeval, ker ga je ta pred vojno prijavil zaradi nedovoljenega lova). Na procesu je nastopilo več domačinov, ki pa so vsi pričali Henriku v prid, zato

(in zaradi pomanjkanja drugih dokazov) je javni tožilec tožbo umaknil.²² Kljub temu pa je Henrik, ki ni nikoli izvedel, da je bila tožba umaknjena, ostal v zaporu do prvih mesecev leta 1946, ko so ga deportirali v Avstrijo, kjer je preživel preostanek svojega življenja. Prav tako je bil v Avstrijo izgnan njegov nečak, krški župan Henrik, skupaj z mamo, ženo in otrokoma, vdova drugega nečaka Franca, Ivanka, pa je skupaj s svojima otrokoma lahko ostala v domovini, saj je bila slovenska učiteljica, te pa je nova oblast potrebovala. V Smlednik sta se smela vrniti le Pius (zaradi sodelovanja s partizani) in Mici, a ne v dvorec, temveč v poslopje ob njem.²³

Lazarinijevo posestvo je bilo 8. decembra 1945 zaplenjeno (ne nacionalizirano, kot je ponavadi napačno navedeno), in to brez pravne podlage.²⁴ Po takratni zakonodaji je bila namreč zaplembena komisija pristojna odločati le o zaplembi premoženja osebam nemške narodnosti, kar pa Henrik ni bil (to je ob umiku tožbe zapisal tudi javni tožilec), prav

²⁰ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 270–271.

²¹ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 221; Lazarini, *Spomini*, s. p. Katja Zorc Kobi trdi, da se Henrik ni pritožil pri Kidriču, temveč pri gozdni upravi, vendar se njena izjava ne zdi smiselna.

²² Rešitev Javnega tožilca za ljubljansko okrožje, št. K 79/45–7, 19. 9. 1945.

²³ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 222, 224.

²⁴ Odločba Okrajne zaplembene komisije v Kranju, št. 80/80, 8. 12. 1945.

Pred drevoredom, 1942. Z leve: Franc (1940–1992), Marija in Gottfried Lazarini (zasebni arhiv avtorja).

tako pa je omenjena komisija zamudila rok za zaplembo – ta je bila po tedanjih odlokih mogoča le do 15. novembra 1945.²⁵ Dvorec je bil v celoti izprazen, opremo (pohištvo in slike) so si razdelili različni vplivneži, precej drobnih stvari pa je uspelo rešiti Mici (marsikaj od tega je kasneje sicer podarila in prodala).²⁶ Največjo škodo je utrpela baročna knjižnica, katere osnovo so nakupili še baroni Smledniški, ob koncu 18. stoletja pa je bila razširjena s knjižnim fondom Jurija Ludvika barona Lazarinija, dekana v Krškem. Razen petnajstih knjig, ki jih hrani Narodni muzej Slovenije, so si večino knjižničnega fonda prilastili vplivni posamezniki, preostanek pa so zažgali na dvorišču dvorca.²⁷

V izprazenjen dvorec so sprva naselili vojne sirote, jeseni 1946 pa je v njem začelo delovati Državno deško vzgajališče, kasneje preimenovano v Vzgojni zavod Frana Milčinskega Smlednik.²⁸ Do šestdesetih let je v dvorcu gostovala tudi osnovna šola.

Novi lastniki so stavbo prilagajali svojim potrebam, a na srečo, zaradi pomanjkanja denarja v šolstvu, večjih posegov v stavbno tkivo niso naredili. Drugačen pa je bil njihov odnos do kulturne in naravne dediščine. Tako so kmalu po vojni uničili grajski park, leta 1948 pa posekali baročni lipov drevored, menda zato, ker je vzgajališču zmanjkalo kurjave.²⁹ Na ta poseg je ostro odreagirala tedanji Zavod za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije. Zelo poveden je odgovor Ministrstva za prosveto LRS, ki je sekanje odobrilo. Najprej pojasnijo, da so bila drevesa stara in da bi radi na celotnem prostoru pred dvorcem uredili sadovnjak, nato pa dodajo: »Pripominjamo pa, da niti zavodna uprava niti nas ni vaš zavod opozoril [...], da spada pod zaščito tudi drevored.«³⁰ Šlo je seveda za popolno sprenevedanje, saj je tedanji zakon nedvoumno določal, da so drevoredi ob dvorcih spomeniško zaščiteni.³¹

²⁵ Prim. Odločba Občine Kranj, Sekretariata za občno upravo, št. 464–135/90–12, 11. 10. 1990.

²⁶ Inventarna knjiga Federalnega zbirnega centra, str. 17–33 (dostopno na: http://www.reporter.si/images/upload/Inventarna_knjiga.pdf, zapis z dne 20. 11. 2011).

²⁷ O knjižnici: Dular, Knjižnica gradu Smlednik, str. 15–32. Prim. Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 53.

²⁸ Državno deško vzgajališče v Smledniku je Ministrstvo za prosveto LRS ustanovilo 31. oktobra 1946, vanj pa so naselili šoloobvezne dečke, ki so pred tem bivali v vzgajališču na Selu pri Ljubljani. 24. novembra 1959 je ustanova spremenila ime v Vzgojni zavod Frana Milčinskega Smlednik, od 12. julija 1994 se imenuje Vzgojno-izobraževalni zavod Frana Milčinskega Smlednik. Vzgojni zavod je v dvorcu bival do 5. oktobra 1990, ko se je preselil na sedanjo lokacijo. Prim. <http://www.viz-smlednik.si/zavod.html> (zapis z dne 20. 11. 2011).

²⁹ Po pripovedovanju nekaterih akterjev je vzgajališču zmanjkalo kurjave, zato je upravnik vzgajališča Alfonz Inkret telefoniral na Ministrstvo za prosveto. Neki tamkajšnji uradnik se je menda razjezil in ga vprašal, ali nima v okolici nobenih dreves, saj je vendar v Sloveniji, ter mu svetoval, naj pogleda skozi okno. Ko mu je Inkret odgovoril, da vidi drevored, mu je uradnik naročil, naj ga poseka. Prim. Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 224–225.

³⁰ INDOK, Smlednik, Dopis Ministrstva za prosveto LRS, Oddelka za vzgojne domove, Zavodu za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije, 21. 4. 1948.

³¹ INDOK, Smlednik, Odgovor Zavoda za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije Ministrstvu za prosveto LRS, Oddelku za vzgojne domove, 17. 5. 1948.

V grajskem parku, velika noč 1943. Z leve: Gottfried, Marija, Franc (1940–1992), Leopoldina, Franc (1911–1943), Marlene, Heinrich Lazarini (zasebni arhiv avtorja).

Nič bolje se ni godilo slikarskemu in kiparskemu okrasu, na srečo pa je v začetku petdesetih let spomeniškovarstvenim institucijam uspelo preprečiti dva radikalna posega, ki bi dobesedno izbrisala umetnostno dediščino dvorca. Prvi je bila predelava kapele v klubski prostor, kar je predlagal prosvetni inšpektor, s čimer bi izgubili stropno fresko (Anton Cebej, ok. 1772–1774), oltar (Francesco Rottman, ok. 1770) ter reliefe z Arma Christi (Angelo Putti, drugo desetletje 18. stoletja).³² Prav tako je vodstvo vzgajališča, iz »higijenskih ozirov«, želelo prepleškati znano poznobaročno poslikavo viteške dvorane (Eustachius Gabriel, pred 1772), a so konservatorji na srečo tudi to preprečili,³³ je pa omenjena dvorana dobila skrajno neprimerno funkcijo: sprva so jo uporabljali kot jedilnico, nato pa je bila dolga leta v

njej telovadnica. Zato nas ne sme čuditi, da je leta 1989 Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine stanje poslikav označil kot »skrajno nekulturno«.³⁴

Kljub slabemu ravnanju s kulturno dediščino pa je treba zapisati, da je bil objekt kot celota solidno vzdrževan. Zaključimo lahko, da novi »graščaki« do stavbe kot take (razen morda v prvih povojnih letih) niso imeli negativnega odnosa, jemali so jo kot sicer ne najboljšo, a edino možno lokacijo za svojo dejavnost, žal pa je bil zaradi njihovega pomanjkljivega znanja o kulturni dediščini in napačnega odnosa do preteklosti precej poškodovan spomeniški fond stavbe.

Družina Lazarini je v povojnih letih živela skromno življenje. Lastnik Henrik je zadnja leta svojega življenja preživel pri čudaških sorodnicah v dvorcu Neuschloß blizu Wildona na avstrijskem Štajerskem, v precejšnji revščini in duševno zlomljen.³⁵ Njegov nečak Henrik se je po kratkotrajnem

³² INDOK, Smlednik, Marjan [sic] Zadnikar, Poročilo o službenem potovanju na Gorenjsko 2. 12. 1952, Smlednik. Več o likovni opremi kapele: Šerbelj, *Anton Cebej*, str. 98–99; Klemenčič, Prispevki k opusu Francesca Rottmana, str. 112–113; Resman, Še o nekaterih baročnih kamnitih oltarjih, str. 53–54.

³³ INDOK, Smlednik, Dopis št. 91/51, 28. september 1951. O poslikavi viteške dvorane: Cimperman Lipoglavšek, Iluzionistično slikarstvo, str. 115; Murovec, Freske Eustachiusa Gabriela, str. 153–158; Cevc, Švabski slikar Eustachius Gabriel, str. 122–123; Murovec, Ikonografska analiza smledniških fresk, str. 117–135.

³⁴ INDOK, Smlednik, Dopis Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Narodni galeriji (št. 569/86–JV–MK, 24. 2. 1989): »Vaše sodelovanje oz. prispevek bi bistveno pripomogel k novi uporabi objekta, s tem pa pripomogel tudi k sanaciji sedanjega, skrajno nekulturnega stanja.«

³⁵ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 221.

bivanju v Neuschloßu skupaj z mamo Leopoldino, ženo Hermino (Minko), roj. Lapajne (1911–2008), ter otrokoma Marlene (1936) in Heinrichom (1940) preselil v dvorec Gutenberg blizu Weiza, kjer ga je lastnik, grof Stubenberg, zaposlil kot upravnika posestva. Tam sta s soprogo ostala tudi po upokojitvi.³⁶

Mici je prva povojna leta skrbela za hudo bolnega brata Piusa, po njegovi smrti pa je morala zapustiti stanovanje v upravnem poslopiju ob dvorcu. Nato je več kot dvajset let z izjemno nizko občinsko podporo prebivala pri domačinih v vasi Smlednik, zadnja leta pa je povsem onemogla živela v domu na Bokalcih.³⁷ Gottfriedova vdova Toni je po vojni ostala v Ljubljani, v nekdanji Lazarinijevi hiši, in se večinoma preživljala s črnoborzijanstvom.³⁸ Ivanka, roj. Bajec (1909–1992), vdova Franca Lazarinija (1911–1943), je leta 1946 kratek čas učila v Krškem, od koder so jo premestili v Globodol pri Mirni Peči, kjer pa zaradi domačinov, ki so ji grozili s smrtjo, službe ni želela nastopiti. Nato je poučevala na Blanci pri Sevnici, od leta 1952 pa na Vzgojnem zavodu Janeza Levca v Ljubljani. Kljub težkim časom (zaradi očitkov o moževi družini, sodelovanju z okupatorjem ipd. je dvakrat skoraj ostala brez službe, leto dni je bila tudi brez stanovanja in je z otrokoma živela na hodniku Lazarinijeve hiše v Ljubljani) ji je uspelo obema otrokoma, sinu Francu (1940–1992) in hčerki Kristini (1943), omogočiti šolanje in dostojno življenje.³⁹ Seveda si nihče od članov rodbine Lazarini niti predstavljati ni mogel, da bo dvorec nekoč spet v rodbinski lasti. Se je pa dr. Franc Lazarini vse od študentskih let dalje posvečal raziskovanju družinske zgodovine in o tem napisal obsežno monografsko delo, ki ga nameravajo njegovi potomci v prihodnosti izdati.

Nov začetek

V poznih osemdesetih letih je smledniški vzgojni zavod pričel zidati nov objekt na nasprotni strani ceste Smlednik–Kranj, 5. oktobra 1990 pa se je v nove prostore tudi preselil.⁴⁰ Usoda dvorca je zato postala nejasna. Spričo spremenjenih političnih razmer se je družina Lazarini odločila doseči razveljavitev odločbe o zaplembi dvorca in posesti iz leta 1945. Sekretariat za občo upravo Občine Kranj je 11. oktobra 1990 omenjeno odločbo razveljavil, saj je bilo ugotovljeno, da je bila izdana protipravno.

Rodbina Lazarini je tako znova postala lastnica dvorca in dela posesti.⁴¹

V devetdesetih letih prejšnjega in v začetku tega stoletja se je družina Lazarini pod vodstvom Evgenije Marjete Lazarini in Kristine Lazarini Stupica lotila več projektov, ki so pripomogli k oživitvi nekdanjega smledniškega gospodstva. Tako je bilo na družinskem posestvu zgrajeno naselje luksuznih hiš Brezovec, kasneje pa ob njem še golf igrišče z osemnajstimi luknjami (sedaj last Diners Golf Club Ljubljana). Glavni projekt rodbine Lazarini pa je seveda prenova in revitalizacija dvorca Smlednik. V prvi fazi je šlo predvsem za restavriranje hudo poškodovane umetnostne dediščine (zlasti stenskih poslikav), pri čemer so lastniki sodelovali in še sodelujejo s spomeniškovarstvenimi institucijami. Že v letu 1992 so bile izvedene sondažne preiskave, ki so odkrile poslikave tudi v prostorih ob viteški dvorani,⁴² v prihodnjih letih je bil del novoodkritih poslikav tudi prezentiran. Restavratorska dela v viteški dvorani so se pričela leta 2000 (izvajal jih je Restavratorski center Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije), hkrati s prenovo fresk (čiščenje in retuširanje) je bilo obnovljeno (ali na novo izdelano) tudi stavbno pohištvo. Zaključek restavratorskih del je bil predviden v letu 2007. V noči na 21. januar 2007 je bil v dvorec podtaknjen požar, ki je precej poškodoval poslikavo viteške dvorane in popolnoma uničil enega od prostorov v dvorcu. Preiskava je pokazala, da je bil požigalec Zoran Mezga, nekdanji gojenec vzgojnega zavoda. Leta 2011 je bil obsojen na štiri leta zapora.⁴³ Neposredno po požigu je bila poslikava očiščena saj, nato pa se je začela ponovna prenova, ki je bila mnogo zahtevnejša od prejšnje. Za razliko od restavratorskih del v letih 2000–2007 so tokrat prenovi v celoti financirali lastniki! Obnova viteške dvorane bo predvidoma zaključena v letu 2013.

Hkrati s prenovo poslikav so v dvorcu potekala tudi druga gradbena in sanacijska dela. V celoti je bila zamenjana streha (tako ostrejšje kot kritina), pod nadzorom ZVKDS so bili odstranjeni nekateri sekundarni prizidki (»vetrolovi« stranskih vhodov, plinska postaja) ter vse naknadno postavljene stene v prvem nadstropju centralnega dela stavbe. Leta 2009 je Restavratorski center ZVKDS izdelal tudi konservatorski načrt, ki pomeni osnovo za vsa nadaljnja dela v dvorcu. Pomemben korak, ključen za prihodnje aktivnosti, je bilo tudi vračilo zaplenje-

³⁶ Prav tam, str. 257.

³⁷ Prav tam, str. 224–225.

³⁸ Prav tam, str. 227, 282.

³⁹ Lazarini, *Zgodovina rodbine Lazarini*, str. 272; Lazarini, *Spomini*, s. p.

⁴⁰ <http://www.viz-smlednik.si/zavod.html> (zapis z dne 20. 11. 2011).

⁴¹ Odločba Občine Kranj, Sekretariata za občo upravo, št. 464–135/90–12, 11. 10. 1990. Leta 1990 so lastniki dvorca postali Franc Lazarini, Kristina Lazarini Stupica, Marlene Hilzensauer in Heinrich Lazarini. Po smrti Franca Lazarinija so njegov delež dedovali soproga Evgenija Marjeta Lazarini ter otroka Veronika Lazarini Filo in Franci Lazarini.

⁴² Nemec, *Smlednik*, str. 3–23.

⁴³ Predanič, *Štiri leta zapora za požig gradu Smlednik*.

nega grajskega parka in objektov v njem (ki jih je tudi po letu 1990 uporabljal vzgojni zavod), s čimer je kompleks dvorca dobil zaokroženo podobo.

Končani prenovi bo sledila revitalizacija grajske stavbe, in čeprav prihodnji namen objekta zaenkrat ostaja še skrivnost, upamo, da bomo kmalu govorili o novem obdobju razcveta smledniškega dvorca.

ARHIVSKI VIRI

Arhiv družine Lazarini

Dopisi, pisma, hemeroteke člankov, gradivo za rodbinsko kroniko, fotografije ipd.

Lazarini, Franc: *Zgodovina rodbine Lazarini: kronika, dokumenti, genealogija, komentarji, zgodbe*. Ljubljana, 1981–1986 (rokopis).

Lazarini, Ivanka: *Spomini*. Ljubljana, 1985 (rokopis).

INDOK – Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, INDOK center Direktorata za kulturno dediščino RS

Spisovno gradivo, Smlednik.

Nemec, Ivo: *Smlednik: dekorativne in arhitekturne poslikave nekaterih notranjih prostorov: sondažne preiskave*. Ljubljana, Smlednik, 1992 (tipkopis).

USTNI VIR

Katja Zorc Kobi (1926), Buenos Aires, Argentina.

ČASOPISNA VIRA

Bertoncelj, Maja: Spomin star sedemdeset let. *Sotočje: prilogi Gorenjskega glasa o občini Medvode*, 12, 2011, št. 7, str. 20.

Predanič, Jure: Štiri leta zapora za požig gradu Smlednik. *Delo*, 3. 9. 2011 (spletna izdaja; <http://www.delo.si/novice/kronika/stiri-leta-zapora-za-pozig-gradu-smlednik.html>); zapis z dne 20. 11. 2011).

LITERATURA

Cevc, Anica: Iluzionistično slikarstvo. *Enciklopedija Slovenije*, 4. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990, str. 114–116.

Cevc, Anica: Švabski slikar Eustachius Gabriel na Kranjskem. *Avguštinov zbornik: 50 let Gorenjskega muzeja: 1953–2003* (ur. Beba Jenčič idr.). Kranj: Gorenjski muzej, 2003, str. 120–127.

Cimperman Lipoglavšek, Marjana: Iluzionistične slikarije v dvorani gradu Smlednik. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 10, 1973, str. 117–124.

Dular, Anja: Knjižnica gradu Smlednik po katalogu iz leta 1771. *Kronika*, 34, 1986, št. 1–2, str. 15–32.

Granda, Stane, Vilhar, Črtomir: Kozler. *Enciklopedija Slovenije*, 5. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991, str. 354.

Klemenčič, Matej: Prispevki k opusu Francesca Rottmana. *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v. 31–32, 1995–1996, str. 109–118.

Lazarini, Franci: Arhitekturni in zgodovinski oris dvorca Smlednik. *Od Jakoba do Jakoba: o ljudeh in krajih občine Medvode* (ur. Alenka Vodnik). Medvode: Zgodovinsko društvo, 2006, str. 79–88.

Lazarini, Franci: Župnijska cerkev v Smledniku in njen arhitekt Karl Rösner. *Acta historiae artis Slovenica*, 13, 2008, str. 109–117.

Lazarini, Franci: Oprema in poslikava župnijske cerkve svetega Urha v Smledniku. *Kronika*, 58, 2010, št. 2, str. 417–430.

Levec, Vladimir: *Schloss und Herrschaft Flödnig in Oberkrain*. Laibach: s. n., 1897.

Murovec, Barbara: Freske Eustachiusa Gabriela v graščini Smlednik. *Acta historiae artis Slovenica*, 2, 1997, str. 153–158.

Murovec, Barbara: Ikonografska analiza smledniških fresk in likovni viri zanje: Eustachius Gabriel med Augsburgom in Dunajem. *Acta historiae artis Slovenica*, 9, 2004, str. 117–135.

Pirjevec, Avgust: Kozler. *Slovenski biografski leksikon*, 1. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 542–543.

Prelovšek, Damjan: Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas. *Razprave I. razreda SAZU*, 15, 1986, str. 69–128.

Prelovšek, Damjan: Smlednik: umetnostni spomeniki. *Enciklopedija Slovenije*, 12. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998, str. 85–86.

Reisp, Branko: *Grad Smlednik*. Maribor: Obzorja, 1987.

Resman, Blaž: Še o nekaterih baročnih kamnitih oltarjih. *Acta historiae artis Slovenica*, 10, 2005, str. 43–63.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji: I. Gorenjska: Med Polhovim Gradcem in Smlednikom*. Ljubljana: Viharnik, 1998.

Šerbelj, Ferdinand: *Anton Cebej: 1722–1774*. Ljubljana: Narodna galerija, 1991.

Šumi, Nace, Krečič, Asja: Smlednik, dvorec. *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem: obdobje zrelega baroka*. Ljubljana: Arhitekturni muzej Ljubljana, 2007, str. 210–211.

SPLETNA VIRA

<http://www.viz-smlednik.si/zavod.html> (zapis z dne 20. 11. 2011).

http://www.reporter.si/images/upload/Inventarna_knjiga.pdf (zapis z dne 20. 11. 2011).

ZUSAMMENFASSUNG

Schloss Smlednik (Flödnig) und seine Bewohner im 20. und 21. Jahrhundert

Die Geschichte des Schlosses Smlednik, eines großartigen Barockdenkmals, ist eng mit dem Schicksal der Freiherren von Lazarini verbunden, in deren Eigentum sich das Schloss, abgesehen von der Zeit zwischen 1945 und 1990, seit 1795 befand. Die letzten 112 Jahre, im vorliegenden Artikel behandelt, sahen Höhen und Tiefen, die im Vergleich mit den Geschehnissen der vergangenen Jahrhunderte sehr radikal ausfielen.

Die Zeit bis zum Beginn des Zweiten Weltkrieges war die Epoche der letzten Blüte des Schlosses Smlednik. Nach dem Tod von Heinrich Freiherr von Lazarini, des Besitzers von 1860–1914, übernahm den ziemlich überschuldeten Besitz anstatt des erstgeborenen Sohnes Franz Xaver (1873–1928, vom Beruf Jurist) sein jüngerer Bruder Heinrich (1874–1950). Gemeinsam mit seiner Gattin Gerta, geb. Kosler (1892–1941), gelang es ihm, in kurzer Zeit die Schulden zurückzuzahlen und das Schloss gründlich zu modernisieren (Elektroinstallationen, Wasserleitungen). Auf den Besitzungen der Lazarini wurden die modernsten landwirtschaftlichen Geräte (Mähdrescher, Traktor) eingesetzt.

Diese Blüte wurde durch den Zweiten Weltkrieg radikal abgebrochen. Neben Gerta wurden auch der Bruder des Besitzers, Gottfried, und der Neffe (und zukünftige Erbe) Franc umgebracht. Nach Kriegsende wurde die Familie Lazarini gezwungen, das Schloss zu verlassen. Der Besitzer, Heinrich, wurde in einem Schauprozess der Kollaboration mit den deutschen Besatzern beschuldigt, doch musste der Prozess aus Mangel an Beweisen und wegen Zeugenaussagen aus der Bevölkerung, die Heinrich entlasteten, abgebrochen werden. Trotzdem wurde der Freiherr, der niemals erfuhr, dass der Prozess abgebrochen wurde, nach Österreich vertrieben, das Schloss aber – auch nach damaliger Rechtslage – gesetzswidrig beschlagnahmt (es wurde nie nationalisiert). Im Objekt wurden zunächst Kriegswaisen untergebracht. Im Herbst 1946 nahm darin eine Erziehungsanstalt ihre Tätigkeit auf. Die neuen Besitzer hielten das Schloss instand, doch wegen des fehlenden Wissens über die Bedeutung dieses Kulturerbes und einer falschen Beziehung zur Vergangenheit litt das künstlerische Erbe des Gebäudes, vor allem die barocken Wand- und Deckenmalereien; dem Denkmalamt gelang immerhin die Verhinderung

zweier radikalerer Eingriffe, nämlich den Umbau der Kapelle in einen Klubraum und die Übermalung der Barockmalereien im Festsaal.

1990 gelang es den Erben nach Heinrich Lazarini, den Bescheid über die Beschlagnahme aus dem Jahre 1945 außer Kraft zu setzen. Seitdem befindet sich das Schloss wieder im Besitz der Familie Lazarini. Seit den 1990er Jahren – und noch intensiver seit 2000 – werden im Schloss umfangreiche Restaurierungsarbeiten durchgeführt, die besonders in den letzten Jahren von den Eigentümern selbst finanziert werden. Besonderes Augenmerk wurde den spätbarocken Wand- und Deckenmalereien des Festsalles gewidmet, die in den Jahren 2000 bis 2007 restauriert wurden. Im Januar 2007 wurde das Schloss Opfer einer Brandstiftung. Das Feuer beschädigte die Malereien stark, sodass sie neuerlich restauriert werden mussten. Nach dem Abschluss der Konservierung und Restaurierung soll eine Revitalisierung des Schlosses erfolgen, im Einklang mit jenen Richtlinien, die im Konservierungsprogramm vorgegeben wurden, wobei – trotz einer neuen Zweckwidmung – die historische und kunsthistorische Substanz des Schlosses keinen Schaden nehmen soll.

SUMMARY

The Smlednik mansion and its inhabitants in the 20th and 21st centuries

The history of Smlednik mansion, the outstanding Baroque monument, is closely related to the lives of the Barons Lazarini, who have owned the mansion since 1795, with the exception of the postwar period. Over the last one hundred and twelve years discussed in this paper, there have been a series of rises and falls that were much more radical than the events which took place over the course of the previous centuries.

The time before the beginning of the Second World War may be described as the last prosperity period of the Smlednik mansion. After the death of Heinrich Baron Lazarini, the owner of the mansion between 1860 and 1914, the highly indebted estate was taken over not by the first-born Franz Xaver (1873–1928), a lawyer by profession, but by his younger brother Heinrich (1874–1950). With his wife Gerta, née Kosler (1892–1941), he soon managed to pay off the debts and undertake a thorough modernisation of the mansion (electricity, plumbing); the Lazarini estate could likewise boast

state-of-the-art agricultural mechanisation (a reaper, tractor, etc.).

The time of prosperity was suddenly cut short by the onset of the Second World War, during which Gerta was killed alongside the baron's brother Gottfried, as well as nephew and future heir Franc. After the end of the war the Lazarini family was forced to leave the mansion, and its owner Heinrich was accused of collaborating with the occupier at a mock trial which was eventually dropped due to insufficient evidence and locals' testimonies in favour of Heinrich. The baron, who had never learnt that the trial was abandoned, was nevertheless banished to Austria and the mansion was illegally (also according to the then legislation) confiscated (but never nationalised). The building was first used as a home for war orphans and in autumn 1946 as a reformatory. Whereas the new owners did a solid job maintaining the mansion, their insufficient knowledge of its cultural heritage and their misconception of the past caused immense damage to the building and its furnishings, particularly the Baroque paintings. The monument

protection service, however, managed to prevent two radical interventions: the conversion of the chapel to a club and whitewashing of the frescoes in the Festive Hall.

In 1990 the descendants of Heinrich Lazarini successfully annulled the 1945 decision on confiscation and the mansion was returned to their possession, where it has remained to date. Since the 1990s and even more intensely from 2000 onwards, the mansion has been undergoing major restoration works that have been financed by the owners themselves, especially in the recent years. Particular attention was devoted to the late Baroque wall and ceiling paintings in the Festive Hall, which was restored between 2000 and 2007. In January 2007, a fire was set in the building and caused major damage to the frescoes, which then required another restoration. Once complete, the restoration works will be followed by the revitalisation of the mansion in accordance with the guidelines determined by the monument protection service, thanks to which the new contents will not be to the detriment of the historical and artistic substance of the mansion.